

פרשת וַיִּקְרָא

צורה תעשה לך – וישב

וישראל אהב את יוסף... ועשה לו כתנת פסים – איזה פספוס!

פרשת השבוע פותחת בסיפור של אפליה, "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים", שתוצאותיה, "ויראו אחיו...וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם". חז"ל מייחסים השפעה גדולה מאוד לכתנת הפסים, עד כדי לימוד מוסר השכל מהפרשה, והוראה לכל אב בישראל, "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת (צמר) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים". מהי כתנת פסים? מדוע זכתה לשם זה? ובמה כוחה גדול, עד שגלגלה את אבותינו לגלות מצרים?

הצירוף "כתנת פסים" מופיע רק בשני מקומות במקרא, בשני סיפורים שבהם נגרמה פגיעה קשה מאוד לקשר האחוה. המופע הראשון הוא סיפור פרשתנו, והמקום השני הוא סיפורם של אמנון ותמר, "ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה..." סיפור המוביל בסופו של דבר להרצחו של אמנון ע"י אבשלום אחיו. מהכתוב בסיפורה של תמר, "ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות המלך הבתולות מעילים", קל להבין שמדובר בבגד יוקרתי במיוחד, שנועד לבעלי שררה או למקורבים למלכות. חז"ל מביאים פירושים רבים ושונים לצירוף "כתנת פסים". יש הרואים בה כותונת שייחודה בהיותה עודפת, שניתנה ליוסף בלבד, מעבר למה שניתן ליתר האחים. המילה 'פסים' באה לרמוז לדעתם, על התוצאות העתידיות של מעשה זה. לפי דעה אחרת, המילה פסים הינה למעשה נוטריקון (רמז בראשי תיבות) לידיים השונות ("העברות בעלות") בהן נתגלגל יוסף מאז הושלך ע"י אחיו אל הבור, ועד שהורד לבית האסורים במצרים: "ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לשמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה", ואחר כך "ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד השמעאלים". ולסיכום, פס"ם = פוטיפר, סחרים, שמעאלים, מדינים.

רמז נוסף שמוצאים חז"ל במילה פסים, הוא "שהפסו עליה", כלומר שהאחים הביאו עצמם בגינה, למצב בו נאלצו אחר כך להטיל פיס (גורל), כדי לקבוע בגורלו של מי יעלה התפקיד הקשה, להוליכה (את הכותונת) אל אביהם ולהציגה בפניו כשהיא טבולה בדם השעיר. נסתפק בעוד רמז אחד, בעל קונוטציה חיובית, שכמו בא להראות לנו עד כמה מוגבלת ראייתנו, ושדברים הנראים לנו כמכות קשות ואכזריות, מתגלים בסופו של דבר כאמצעי בו עשה הקב"ה שימוש כדי להביא עלינו טובה ואף כדי לגאול אותנו מאוחר יותר. את המילה פסים ניתן לחלק לשתיים, פס-ים. אותה כתנת פסים, "שהורידה" את יעקב ובניו לגלות מצרים, היא בעצם השורש לגאולת מצריים שאמורה לבוא בעקבותיה. לכך מרמזים הפסוקים הבאים, "לכו וראו מפעלות אלקים נורא עליה על בני אדם". על האדם ללכת ולהתבונן בסופם של דברים, הנראים מלכתחילה כעליה נוראה על בני אדם. אך סופו של המפעל מתואר בפסוק הבא "הפך ים ליבשה...ויעברו ברגל שם נשמחה בו". וכפי שמתואר בתהילים "לגזר ים סוף לגזרים...והעביר ישראל בתוכו". שקרע הקב"ה את ים סוף לשנים עשר נתיבים, או לשנים עשר פסים, פסי-ים, פס לכל שבט.

עם כל זאת, הורונו חז"ל ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו", ולמרות שהמילה פסים משמשת גם לרמזים שונים, עדיין יש לה קודם לכל, משמעות בסיסית ופשוטה. מהם הם אם כן הפסים? אם נתייחס למילה זו כאל הטיה ברבים, של שם העצם 'פס'? כיום משמשת המילה פס, במשמעות של קו או רצועה (גם פסה). אך בתנ"ך, מלבד בצירוף "כתנת פסים", מופיעה המילה פס פעמיים בלבד. שני המופעים מצויים בספר דניאל, בלשון ארמית, בסיפור המשתה שעורך המלך בלשאצר. בעיצומו של המשתה יוצאות לפתע אצבעות (שאינן מקושרת לגוף), ורושמות על הקיר את דבר קץ מלכותו. ומספר לנו הכתוב "וימלא חזה פס ידא די כתבה", כלומר, שהמלך ראה את פס היד הכותבת. לפי דעה אחת מדובר בחתיכת יד ולפי פירוש אחר, בכף יד. מהו שורש המילה פס? לפי הרש"ר הירש השרש הוא פ.ס.ס, כפי שאנו מוצאים בכתוב "כי פסו אמונים מבני אדם", פסו במשמעות של פלו, תמו (התרחקו עד כדי אבדן).

מעניין שגם בלשון עגה (משפות לטיניות), פירוש המילה 'פסה', הוא חלף, שייך לעבר. ואכן, אם נעבור לאורך היד, מהכתף כלפי מטה, הרי היד פסה ומסתיימת בכף היד, בפס. מעין אסמכתא לכך ניתן לראות גם בבואת יחזקאל, "ויעברני במים מי אפסים", המתייחסת למים שיצאו ויפכו לעתיד לבוא מבית המקדש, וגבהם יגיע בתחילה עד הקרסוליים, כלומר שהם יכסו את כפות הרגליים, ולכן הם נקראים "מי אפסים". ואכן, יש המפרשים שכתנת פסים, היא ארוכה יחסית לכתונת הרגילה, ומגיעה עד הקרסוליים (אפסים), עד כפות הרגליים. מלבד תוספת העלות של הברד, בגדים כאלה הרשו לעצמם ללבוש, רק מי שלא עסקו בעבודה פיזית, מכיוון שהתארכות הכותונת כלפי מטה, גורמת לה להירטב ולהתלכלך ממגע עם חומרי העבודה, ואולי גם גורמת לסרבול התנועה. ויש המפרשים, שייחודה של כתנת הפסים דוקא בשרוולים ארוכים שנוספו לה, ולכן היא קרויה כתנת פסים, מכיוון שהיא מגיעה עד לפס היד, לכפות הידיים. גם כאן יכלו ליהנות מיתרון זה, אנשי שררה בעיקר, שלא עסקו במלאכת כפיים.

ומה עומד מאחורי הפירוש שמדובר בכותונת שהוסיפו לה **פסים** של צבע או רקמה, במשמעות המקובלת כיום? השורש **פ.ס.ס.** הוא שורש נדיר יחסית, המוטה כפועל רק פעם אחת בתנ"ך כולו. האם על סמך מופע אחד כזה, ניתן לעמוד על מהותו הפנימית? אם נשוב אל הפעולה היחידאית, "**כי פסו אמונים מבני אדם**", ונתבונן במילה "**פסו**", וגם נקשיב להגייתה, היא תזכיר לנו גם במשמעה, את השורש **פ.ש.ה.** במשמעות של התפשטות והתרחבות, כפי שאנו מוצאים בתורה, ו"הנה **פְּשָׁה הַנֶּגַע**" (נגע הצרעת התפשט והתרחב בקירות הבית). באותה מידה, הפסים שעל הכותונת כמו **פּוֹשִׁים**, מתפשטים ומתמשכים להם מלמעלה כלפי מטה. המכנה המשותף לשני השורשים הוא התנועה אל המרחב. באחד, **פסו** אמונים, מדובר **בהתרחקות** עד כדי העלם ואבדן, ובשני, "**פְּשָׁה הַנֶּגַע**", **בהתרחבות** ובהתפשטות.

ומדוע הוסיפו את **הפסים**? לשם מה **פספסו** את הכותונת? אם מדובר בתוספת לנוי בלבד, אפשר היה לצבוע את כולה. באותם ימים, מקורם של בגדי השש היקרים היה במצרים, מעצמת הפשתן. ניתן אולי לשער, שהפרעונים שהיו נמוכים מאוד מטבעם, ששוו על כל תוספת של גובה שיכלו להוסיף לתדמיתם (בנוסף לכס המלוכה המוגבה מאוד). גם כיום, מייעצים לאדם נמוך או "בריא בשר", הרוצה להצניע עד כמה שניתן סממנים אלה במראהו, ללבוש בגדים **מפוספסים**, בעלי פסים ניצבים (לא אופקיים). יוצא אפוא, שהוספה של פסים, כמו "מגביהה" את הלוּבש, גם בגשמי (טעות אופטית), וגם בתחושת השררה, שהרי מדובר בעלות גבוהה, המלמדת על יכולתו של הלוּבש לעמוד בה.

וכיצד באים מאפיינים אלה לידי ביטוי במילה **פסים**? מכיוון שהשורש **פ.ס.ס.** הוא מגזרת הכפולים, הדבר כמו מלמד עליו, שמדובר בפעולה (המיוצגת ע"י האותיות **פס**), שכמו חוזרת ונשנית. אם נתבונן בשורשים אחרים הפותחים בקידומת '**פס**', נקבל שורשים כמו **פ.ס.ג.**, **פ.ס.ח.**, **פ.ס.ע.** ו-**פ.ס.ק.** **פ.ס.ג.** – עניינו הגבהה כפי שאנו מוצאים בפסוק "שיתו לַבָּכִים לַחִילָה **פִּסְגֵי** אֶרְמֹנֹתֶיהָ", הקורא ל**פסג** מלשון פסגה, להגביה את ארמונותיה של ירושלים. היבט אחר של **הפסים** ניתן למצוא בשורש **פ.ס.ח.** שעניינו דילוג. פעולת ה"**פספוס**" של הכותונת, בנויה על **פס** של צבע, ומייד לאחריו "**פס**" של רקע (העדר צבע) עליו "**פוסחים**", ואחריו שוב **פס** של צבע. השורש **פ.ס.ע.** מציין מרווח של צעד בין שתי הרגליים (והחלפת רגל בהילוך), וכפי שאנו מוצאים בדברי דוד ליהונתן "**כי כָּפְשַׁע בְּיָדָיו וּבִין הַמָּוֶת**". גם השורש **פ.ס.ק.** עונה על הצורך **בהפסק** בין **פס** ל**פס**, או בין "**פס** רקע" למשנהו.

ומה ראה יעקב, שפיקח היה, לעשות ליוסף, ולו בלבד, **כְּתַנַּת פְּסִים**? למעט בנימין, היה יוסף הצעיר שבאחים, עובדה שלא גרמה לאחיו לתת לו או לדבריו, משקל מיוחד. יעקב שהיה מודע לרמתו הגבוהה של יוסף, ולמד תורה דוקא אתו, כמו רצה להגביהו ולהעלות את קרנו בקרב אחיו. מכיוון שגם הבגד נוטל חלק בתדמית האדם, הליבושו יעקב **כְּתַנַּת פְּסִים**, וכתוצאה מכך חשב, יוקירו ויכבדו אותו אחיו, וְלוּ בשל הערכתו של אביהם. הבגד אכן עושה את האדם, אך אם נליבש אדם פשוט בבגדי מלכות, עלול הוא לפרקים להשתעשע באשליה שהוא מלך. הכתוב מספר לנו, ש"יוסף בָּן שִׁבְעַ עָשָׂרָה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחָיו בְּצֹאן". על דרך הפשט, משמעות המילה **אֶת** בפסוקנו היא **עם**, כלומר שיוסף רעה עם אחיו.

אילו היה הכתוב עושה שימוש במילה **עם**, היה הדבר מרמז גם על קרבה נפשית ביניהם. השימוש במילה **אֶת** דוקא, כמו בא ללמד על קרבה פיזית/גיאוגרפית בלבד, אך על ריחוק רגשי גדול כמו המרחק הקיצוני שבין אותיות המילה **אֶת** ('א' – ת'). ויתירה מזו, אפשר שהפסוק בא לרמוז לנו, שמזווית הראייה של יוסף, הוא "הָיָה רָעָה אֶת אָחָיו בְּצֹאן", ראה את עצמו כרָעָה שלהם (רועה אותם), כמשגיח רוחני, המחויב לדווח לאביו על כל ליקוי המתגלה בהם, כדי שאפשר יהיה לתקנו. כל עוד לא גילה יעקב את דעתו בנושא, התייחסו אחיו להתנהגותו בסלחנות, כפי שמתייחסים להערותיו של ילד קטן. אך מרגע ש"וַעֲשֶׂה לוֹ **כְּתַנַּת פְּסִים**", מרגע שאביהם כמו מבקש מהם לתת ליוסף ולדבריו, את הכבוד הראוי, דווקא מאותו רגע, "**וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלֹם**", הם מפרשים את דבריו כרצון לשלוט בהם.

לכן, הפעולה הראשונה שהאחים נוקטים כאשר הוא מגיע אליהם לעמק דותן, היא "וַיִּפְשִׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת **כְּתַנַּתוֹ** אֶת **כְּתַנַּת הַפְּסִים** אֲשֶׁר עָלָיו". ראשית, הם מורידים ממנו את מקור האיום מבחינתם, "אֲשֶׁר עָלָיו", שכמו מגביה ומעלה אותו, ומחזירים אותו ל"גודלו הטבעי". רק אחר כך, "וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלְכֵהוּ אֶתוֹ הַבְּרָה". ולימים, לאחר שיוסף מתוודע אל אחיו במצרים, הוא פועל בכיוון ההפוך ומבקש דוקא כמו לתקן את מה ש"עולל" אביו. יוסף הצדיק נותן מתנות לאחיו שקינאו בו והפשיטו מעליו את **כְּתַנַּת הַפְּסִים**. הוא גומל להם בכך ש"לְכֻלָּם נָתַן לְאִישׁ חֵלְפוֹת שְׁמֹלֹת", ובכך הוא כמו מבקש לעשות תיקון רטרואקטיבי, להחזיר את הגלגל אחורנית, ולהנהיג יחס שווה בין האחים, לבטל את רישומה של האפליה שהנהיג אביו.

דבר חסידות

הלומד תורה משיג רצונו וחוכמתו של הקב"ה, כי כך עלה ברצונו, שאם יטען ראובן כך וכך, ושמעון כך וכך, יהיה הפסק ביניהם כך וכך. וזאת, אף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה (צירוף המקרים וטענות) לעולם, לבוא למשפט על טענות אלה

(תניא – פרק ה')

שבת שלום ומבורך

ח / ח / ח / ח

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות, במייל או במסרון, פנה אל ghananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.